

РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОЇ САМОСТІЙНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ В УМОВАХ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ У СПІВПРАЦІ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Ольга Гайнулліна,

*КДУ «Середня загальноосвітня школа-комплекс
естетичного виховання № 8»*

КДУ «Відділ освіти міста Петропавловська»

КДУ «Управління освіти акімату ПКО»

У статті розглядаються підходи до змісту поняття «когнітивна самостійність», обґрунтовуються можливості використання технології навчання у співпраці для розвитку когнітивної самостійності старшокласників на уроках англійської мови, наголошується на позитивній динаміці розвитку когнітивної самостійності учнів в умовах застосування технології навчання у співпраці.

Ключові слова: пізнавальна самостійність, технологія навчання у співпраці, старшокласники, англійська мова.

Постановка проблеми. Реформування всіх сторін життя суспільства, соціокультурні перетворення, що відбуваються, вимагають від школи інноваційної педагогічної діяльності, що забезпечує підготовку людини, яка відповідає актуальним запитам держави і суспільства.

У Концепції розвитку дошкільної, середньої, технічної та професійної освіти Республіки Казахстан на 2023–2029 роки зазначається, що «науково-теоретичною основою створення сучасної моделі освіти є особистісно-діяльнісний та компетентнісний підходи, орієнтовані на реалізацію концептуальних ідей гуманістичної парадигми» [2, с. 3].

У Державному загальнообов'язковому стандарті основної середньої освіти визначено базові цінності у змісті основної середньої освіти. До них відносяться: казахстанський патріотизм і громадянська відповідальність; повага; співпраця; труд і творчість; відкритість; освіта впродовж усього життя. На основі прищеплення даних цінностей освіти в учнів мають розвиватися комунікативність, мотивація до навчання та самовдосконалення протягом усього життя. Головні завдання основної середньої освіти включають формування та розвиток в учнів: навичок самостійного навчання та особистісного саморозвитку; навичок самореалізації та взаємодії в соціумі [1]. Саморегульоване навчання особливо значуще для учня в особистісному плані. Досвід самостійної пізнавальної діяльності складає основу, засіб та умову самовизначення, самоактуалізації та самореалізації особистості в сучасному суспільстві, є базою для ефективного вирішення життєвих проблем, впевненості індивідууму в собі, сприяє розвитку комунікативних навичок,

усвідомленню особистісної значущості пізнання. У процесі самостійної пізнавальної діяльності: учень сам визначає спрямованість і стратегії свого навчання, тим самим реалізуючи потенціал свободи; ефективно реалізується принцип зв'язку навчання із життям; формуються та розвиваються суспільно значущі компоненти – здатність до критики та самокритики, усвідомлення своєї значущості в суспільстві тощо. Погодимось з І. А. Гуріною та О. В. Шпак, які зазначають, що самостійність у навчанні інтегрує в собі інтелект, здібності, характер і почуття, які потім розвиваються в самостійній діяльності та формують здатність досягати поставлених завдань. Таким чином, сформована пізнавальна самостійність є ключовою компетенцією учня, лежить в основі його здатності до інноваційної діяльності та прогнозування її результатів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У педагогічних і психологічних дослідженнях немає загальновизнаного визначення феномену «пізнавальна самостійність». Але більшість дослідників виокремлює в її складі три структурні компоненти: мотиваційний, змістовно-операційний та вольовий. Доведено, що пізнавальна самостійність проявляється в самостійній пізнавальній діяльності, одним із результативних способів самостійної діяльності є вирішення учнем пізнавальних завдань, що приводить учнів до нових знань і способів дії. Розвиток пізнавальної самостійності можливий через залучення учнів до активної, керованої самостійної пізнавальної діяльності. В. М. Пустовойтов вважає, що розвиток пізнавальної самостійності старшокласників потребує комплексного підходу до проблеми, урахування психологічного, соціального та дидактичного аспектів.

Підтримуючи цю позицію, зважаючи на особистісно-орієнтований характер навчання в сучасній школі, ми вважаємо, що для розуміння специфіки розвитку пізнавальної самостійності необхідно враховувати інтегральність властивостей особистості. Д. І. Фельдштейн зазначає, що сучасний учитель вже не може бути лише глашатаєм, транслятором якоїсь «недоторканної істини», а повинен бути організатором складної, напруженої роботи учнів щодо вирішення творчих завдань залучення до наукових знань, не просто засвоєння ними готового результату, а відкриття альтернативних ходів, протиріч. Саме при такому підході вчителя формується не просто «людина знаюча», а особистість, здатна творчо вирішувати проблеми, що постають перед нею.

Як показують дослідження вчених і власний досвід педагогічної діяльності, як засіб розвитку пізнавальної самостійності школярів може виступити технологія навчання у співпраці. Головне завдання якої, на думку А. А. Фетісової, – організувати активну спільну діяльність учнів у різних навчальних ситуаціях, сприяти соціальній адаптації, формуванню та розвитку комунікативних умінь та умінь критичного мислення. Значимість групової роботи для віку ранньої юності підтверджують роботи психологів.

К. К. Платонов указує, що найкращий шлях розвитку самостійності людини – залучення її в колективну працю.

Т. І. Шамова розглядає пізнавальну самостійність як одну з основних інтегративних якостей особистості, яка пов'язана з вихованням позитивних мотивів до навчання, формуванням системи знань і способів діяльності щодо їх застосування та набуття нових, а також з напругою волевових зусиль. Ця властивість особистості характеризує її прагнення та вміння без сторонньої допомоги опановувати знання та способи діяльності, вирішувати пізнавальні завдання.

Мета статті – розкрити можливості розвитку пізнавальної самостійності старшокласників в умовах застосування технології навчання у співпраці на уроках англійської мови.

Виклад основного матеріалу. При груповій організації навчання змінюється сенс пізнавальної діяльності школярів – з'являються додаткові мотиви навчання (наприклад, «не підвести свою групу»), значно збільшується активність учнів (зростає кількість варіантів розв'язання завдань, зникає страх неправильної відповіді). Це є важливим в умовах сучасного суспільства, у якому спостерігається обмеження спілкування серед дітей, зокрема дітей підліткового віку, з однолітками, відбувається зростання явищ самотності, відторгнення, низький рівень комунікативної компетентності.

Апробація розвитку пізнавальної самостійності за умов застосування технології навчання у співробітництві проводилася на базі КДУ «Середня загальноосвітня школа-комплекс естетичного виховання № 8» міста Петропавловська.

На першому етапі було проведено діагностику сформованості пізнавальної самостійності учнів старшої ланки. Нами було використано такий діагностичний інструментарій визначення рівня пізнавальної самостійності старшокласників: методика «потрійних порівнянь» вивчення навчально-пізнавальних інтересів учнів (за Т. А. Пушкіною); метод предметного тестування; метод аналогії, що послаблюється; методика Р. С. Нємова.

Вивчення рівня сформованості пізнавальної самостійності проводилося серед учнів двох 10 класів, було охоплено 36 старшокласників.

За результатами першої діагностики було отримано такі дані:

- низький рівень пізнавальної самостійності виявлено у 9 старшокласників (25 %). Він характеризується наявністю опорних знань, які учень може відтворити за допомогою навідних питань, умінням перенесення засвоєних знань та способів діяльності в ситуації зі зміною двох-трьох параметрів;
- середній рівень – у 20 (56 %). Він характеризується наявністю опорних знань, які учень може самостійно відтворити; умінням перенесення засвоєних знань і способів діяльності в нові умови;

- високий рівень – у 7 (20%) учнів. Він характеризується наявністю ширшого та поглибленого кола опорних знань, які учень може вибірково актуалізувати; вмінням знайти новий підхід у розв'язанні завдання та вирішити його.

Отримані дані дозволяють говорити про недостатній рівень розвитку пізнавальної самостійності та необхідність створення умов її підвищення.

Далі викладання англійської мови у 10 класах велося в умовах систематичного використання технології навчання у співпраці з дотриманням принципів цієї технології: 1) принцип одночасної взаємодії; 2) принцип позитивної взаємозалежності; 3) принцип особистої відповідальності; 4) принцип вчення без примусу; 5) принцип опори; 6) принцип вільного вибору; 7) принцип рефлексії; 8) принцип особистісного підходу.

Проведена робота дозволила відзначити основні аспекти підготовки уроку англійської мови в умовах застосування технології навчання у співпраці:

1. Важливість чіткого формулювання навчальних цілей, їх дотримання, оскільки саме правильно визначені цілі допомагають у розробці короткострокового плану заняття, охоплюють зміст навчальної програми та визначають навички, що розвиваються. Обговорення цілей із учнями вважається за доцільне, оскільки усвідомлення учнями того, чого від них чекають, збільшує ймовірність того, що вони відповідатимуть цим очікуванням.

2. Забезпечення ефективної роботи має здійснюватися за рахунок оптимального розподілу уваги між завданнями, що досягається при використанні технології навчання у співпраці за рахунок продуманого розподілу внутрішньогрупових ролей та дотримання принципів групової роботи.

3. Акцент на застосуванні технології навчання у співпраці ставиться не лише на необхідність її присутності в навчальному процесі, а й на можливість учителя у проведенні роботи з даної технології та правильному використанні її сильних сторін, а саме наявність високого рівня індивідуальної відповідальності для членів групи; вимога взаємодії від членів групи для обговорення питань та завдань; забезпечення обов'язкового зворотного зв'язку, покращена продуктивність для груп із високим рівнем взаємодії.

Існує багато різноманітних варіантів навчання у співпраці: Student Team Learning (STL, навчання в команді); Jigsaw (пилка); Learning Together (вчимося разом) та інші.

На уроках англійської мови застосовується індивідуально-групова робота (Student-Teams – Achievement Divisions – STAD). Учні розбиваються на групи по чотири особи (обов'язково різні за рівнем навченості, дівчатка та хлопчики). Після пояснення нового матеріалу вчителем, учням у групах пропонується його закріпити, намагатися розібратися, зрозуміти всі деталі. Групам дається певне завдання, необхідні опори. Завдання виконується або частинами (кожен учень виконує свою частину), або шляхом «вертушки»

(кожне чергове завдання виконується наступним учнем, починати може або сильний учень, або слабкий). При цьому виконання кожного завдання пояснюється кожним учнем і контролюється групою. Після виконання завдань усіма групами, вчителем надається тест на перевірку розуміння нового матеріалу. Завдання тесту учні виконують індивідуально, поза групою. При цьому диференціюється складність завдань для сильних і слабких учнів. Бали за виконання індивідуальних завдань (тесту) підсумовуються на групу й оголошуються загальні бали групі.

Інший варіант використання навчання у співпраці, який застосовується на уроках Jigsaw – ажурна пилка або «пилка». Учні організовуються у групи по 4–6 осіб для роботи над навчальним матеріалом, який розбитий на фрагменти (логічні чи смислові блоки). Наприклад, тема «Біографія видатного письменника чи діяча» може бути розбита на такі пункти: ранні роки життя, перші досягнення, середні та пізні роки життя. Робота у групі відбувається за таким алгоритмом:

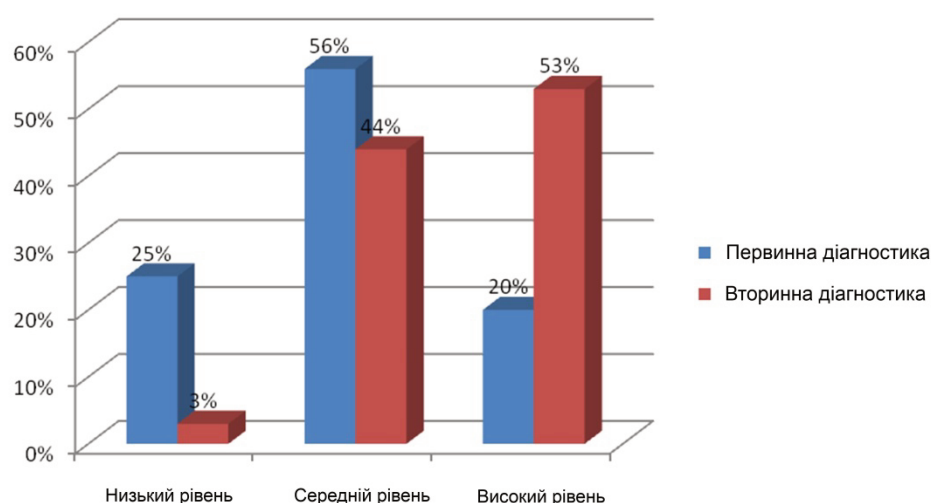
1. Кожен член групи знаходить матеріал у своїй частині.
2. Потім учні, які вивчають те саме питання, але перебувають у різних групах, зустрічаються й обмінюються інформацією як експерти з цього питання. Це називається «зустріччю експертів».
3. Потім вони повертаються до своїх груп і навчають усього нового, що дізналися самі, інших членів групи.
4. Ті, так само, повідомляють про свою частину завдання (як зубці однієї пилки).

Звітує по всій темі кожен окремо і вся група загалом. На заключному етапі вчитель просить будь-якого учня групи відповісти на будь-яке питання на цю тему.

Також у практиці викладання англійської мови використовується варіант навчання у співпраці «Вчимося разом». Клас розбивається на однорідні (за рівнем навченості) групи по 3–4 особи. Кожна група отримує одне завдання, що є завданням якоїсь великої теми, над якою працює весь клас. Наприклад, весь клас працює над темою «Мандрівка». Всі разом виробляють маршрут і вид подорожі. Тоді кожній групі дається завдання підготувати свою частину: розробити програму перебування групи туристів чи офіційної делегації у кінцевій точці маршруту; замовити квитки для всієї групи, готель; підготувати багаж тощо. У результаті спільної роботи окремих груп і всіх груп загалом досягається засвоєння всього матеріалу. Під час роботи групи спілкуються між собою у процесі колективного обговорення, уточнюючи деталі, пропонуючи свої варіанти, ставлячи одне одному запитання. Треба мати на увазі, що вся лексика, необхідна на тему, засвоєна в ході попередньої роботи на інших уроках. Тому на цьому уроці йде суто мовна практика, комунікативна діяльність, що дуже важливо.

Зазначимо, що завдання, які передбачають навчання у співробітництві, можуть бути різного характеру: завдання на перевірку домашнього завдання, робота над текстом для читання, підготовка до тесту або контрольної роботи, спільна робота за проектом, відпрацювання орфографічних навичок, робота над лексикою тощо. Головною передумовою ефективного співробітництва є побудова навчального процесу з обов'язковим урахуванням принципів групової роботи. І як показала повторна діагностика, орієнтація навчального процесу на дотримання принципів технології навчання у співробітництві дозволила підвищити рівень пізнавальної самостійності учнів старших класів.

За результатами другої діагностики були отримані такі дані: низький рівень пізнавальної самостійності виявлено лише у 1 старшокласника (3%), середній – у 16 (44%), високий – у 19 (53%). Показники низького рівня пізнавальної самостійності знизилися з 25 % до 3%, а показники високого рівня зросли з 20 % до 53 % (рис. 1).

Рис. 1. Порівняльний аналіз першого та повторного діагностування пізнавальної самостійності старшокласників

Ми пов'язуємо такий розрив показників із системою в роботі за технологією навчання у співпраці та суворому дотриманні її принципів.

Висновки. Технологія навчання у співпраці, яку ми розглядаємо як один із різновидів особистісно орієнтованого підходу, дозволяє вирішити проблему формування пізнавальної самостійності. У результаті продуманої та підготовленої, систематичної та цілеспрямованої роботи у співпраці вдається значно збільшити час роботи кожного учня на уроці.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження державних загальнообов'язкових стандартів дошкільного виховання та навчання, початкової, основної середньої та загальної середньої, технічної та професійної, посередньої освіти : наказ Міністра освіти Республіки Казахстан від 3.08.2022 № 348. Зареєстрований у Міністерстві юстиції Республіки

Казахстан 5.08.2022 № 29031. URL: <https://adilet.zan.kz/ukr/docs/V2200029031#z307> (дата звернення: 30.04.2024).

2. Про затвердження Концепції розвитку дошкільної, середньої, технічної та професійної освіти Республіки Казахстан на 2023–2029 роки. [Електронний ресурс]. URL: <https://adilet.zan.kz/ukr/docs/P2300000249#z113> (дата звернення: 30.04.2024).

GAINULLINA O. DEVELOPMENT OF COGNITIVE INDEPENDENCE OF HIGH SCHOOL STUDENTS IN THE CONTEXT OF USING COLLABORATIVE LEARNING IN ENGLISH LESSON

Власник цієї теми вважає, що наближається до змісту концепції «cognitive independence,» substantiates the possibility of using collaborative learning to develop the cognitive independence of high school students in English lessons, notes the positive dynamics of student's cognitive context of using collaborative learning.

Key words: cognitive independence, collaborative learning, high school students, English.

Надійшла до редакції 16.05.2024 р.

Запорізький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти